

BU QALA – BİZİM QALA...

Azərbaycanımızın daha bir füsunkar guşəsinin – qartallar oylağı Kəlbəcərin işğalından 24 il keçir. “Kəlbəcər” toponiminin mənşəyi qədim türk dilində (oykonimin ilkin forması Kevliçer) “çay üstündə qala” deməkdir. Kevli “çayın üstü”, çer/car “qala” mənasını verir. Yaşayış məntəqəsinin yerləşdiyi qayada Tərtər çayı boyunca cərgə ilə düzülmüş qədim süni mağaralar mövcuddur.

Lakin beynəlxalq himayəçilərinə arxalanan hiyləgər düşmənin məkrli niyyətlərinin daxili çəşqınlıq və xəyanətlə birləşməsi nəticəsində 1993-cü il aprelın 2-də bu qalamız da yenildi. Həmin dövrün qiymətlərinə görə, Kəlbəcərin xalq təsərrüfatına 703 milyard

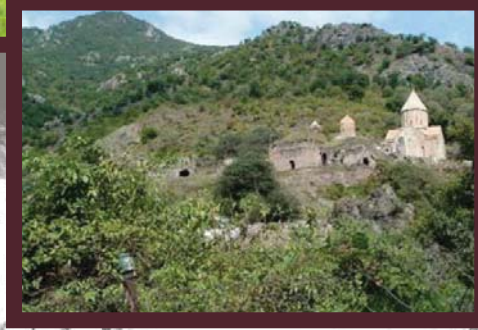
528 milyon rubl ziyan vuruldu. İşğal nəticəsində 53.340 nəfər yurduvunasından didərgin düşdü, 511 dinc sakin öldürüldü, 321 nəfər isə əsir götürüldü və itkin düşdü. Hazırda kəlbəcərlilər Azərbaycanın 56 rayon və şəhərinin 707 yaşayış məntəqəsində qaçqınlıq şəraitində yaşayır.

1936 kvadrat km ərazisi, 60 min əhalisi, 128 kəndi olan, 8 avqust 1930-cu ildə inzibati rayon statusu almış Kəlbəcər ən qədim insan məskənlərindən biridir. Ərazidə ibtidai insanın təşəkkül tapması və formalaşması 4-cü geoloji dövrlə bağlıdır. Bu dövr isə 4 milyon ildən artıq bir tarix deməkdir. Kəlbəcərdəki mağara düşərgələrində aparılmış arxeoloji tədqiqatlar sübut edir ki, ibtidai insan icmasının ilk əmək alətləri həm də bu yerlərdə yaradılıb.

Lakin burada daha bir faciəli məqam var və biz onu xatırlamadan təfsilata varə bilmərik. Kəlbəcərin işğalından bir il öncə – 1992-ci il aprelın 7-dən 8-nə keçən gecə Ermənistan silahlı birləşmələri Dağlıq Qarabağdakı erməni yaraqlılarının köməyi ilə rayonun Ağdaban kəndinə hücum edərək 130 evdən ibarət olan kəndi tamamilə yandırır, 779 nəfər dinc sakinə divan tutub, 67 nəfəri amansızcasına qətlə yetirməklə soyqırımı aktı törətdilər.

Bir gecədə 8 nəfər 90–100 yaşlı qoca, 2 nəfər azyaşlı uşaq, 7 nəfər qadın diri-diri yandırıldı, 2 nəfər itkin düşdü, 18 nəfərə ağır bədən xəsarəti yetirildi. Mədəni irsimizə qarşı növbəti vandalizm aktları həyata keçirildi, Azərbaycan klassik aşiq şeirinin ustadı Aşiq Qurbanın və oğlu Aşiq Şəmşirin əlyazmaları yandırılıb talan olundu.

“ Ağdaban qətləmi törədilmə spesifikasına və xarakterinə görə BMT Baş Assambleyası tərəfindən 9 dekabr 1948-ci il tarixli “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və ona görə cəzalar” konvensiyasının müddəalarına tam uyğundur, beynəlxalq hüquq əsasında soyqırımı cinayəti kimi tövsif edilməsinə tam imkan verir və dünya cəmiyyəti tərəfindən tanınmalıdır.

Kəlbəcər ərazisində 30 min ildən çox tarixi olan qədim yaşayış məskənləri, 6 min il yaşı olan qaya təsvirləri, çöpşəkilli qədim türk əlifbası nümunələri aşkarlanıb.

Erməni vandalları buranı işğal etdikdən sonra tarixi abidələrin əksəriyyətini məhv ediblər. Vəng kəndi ərazisində Alban məbədi, Çərəkdar kəndində Alban kilsəsi (Həsən Camal kilsəsi), Qanlıkənd ərazisində Lök qalası, Qaraçanlı kəndinə Uluxan qalası, Tərtər çayının Bulanıq çayı ilə qovşağında yerləşən Alban kilsəsi, Qalaboynu kəndində Qalaboynu qalası, Comərd kəndində Comərd qalası, Camışlı kəndində Keşikçi qalası, Kəlbəcər şəhərində məscid, Başlıbel kəndində məscid, Otaqlı kəndində məscid, Soyuqbulaq kəndində Tərtər çayı üzərindəki Tağlıdaş körpüsü, Tarix-diyarşünaslıq muzeyi, Aşıq Şəmşir adına mədəniyyət evi, Söyüdlü yaylağında Seyid Əsədullanın ziyarətگاهی dağıdılmış mədəni abidələr sırasındadır.

Kəlbəcər ərazisindəki qayaüstü təsvirlər Qobustandakı yazılı və şəkilli daşların oxşarı – “əkiz”lərdir. “Soltan Heydər”, “Qurbağalı çay”, “Turşsu”, “Ayçınqılı”, “Gəlinqayası”, “Böyükdəvəgözü”, “Sərçəli” və s. yerlərdəki qayaüstü təsvirlər təkcə bu rayonun deyil, bütövlükdə Azərbaycan torpağının qədim insan məskəni olduğunu sübut edir. Zar açıq düşərgəsində aparılan arxeoloji tədqiqatlarda sübut olunub ki, ibtidai insan sürü icmasının ilk əmək alətləri (daşdan) meydana gəlib. Eramızdan əvvəl IV minilliyin sonu – III minillik Tunc dövrü və ya Kür-Araz mədəniyyəti adlanır. Bu mədəniyyətin əsas təşəkkül və yayılma sahəsi Kür-Araz ovalığıdır. Kəlbəcərdə alban dövrünə aid xeyli tarixi abidə var – ən məşhuru Xudavəng məbəd kompleksidir.

Kəlbəcərin işğalından sonra, 3205 sayılı iclasda BMT Təhlükəsizlik Şurası 822 sayılı qətnamə qəbul edib. Həmin sənəddə bütün təcavüzkar qüvvələrin Kəlbəcərdən və Azərbaycanın digər işğaldakı rayonlarından dərhal çıxarılması tələb olunub. Lakin indiyədək nəinki həmin qətnamədən irəli gələn hər hansı öhdəlik yerinə yetirilib, əksinə, BMT və ATƏT-in prinsiplərinə zidd olaraq ərazidə ermənilərin qeyri-qanuni məskunlaşdırılması aparılıb. ❖

İlham Fətəliyev